

RELAȚIILE PROFESORULUI ALEXANDR IAȚIMIRSCHII CU INTELECTUALII DIN SPAȚIUL ROMÂNESC ȘI ACTIVITATEA SA ȘTIINȚIFICĂ ÎN STUDIAREA CULTURII ROMÂNE

Alexander Stykalin*, Angela Stîcalin-Colin**

Abstract: *Professor Alexander Yacimirskiy (1873-1925), native from Bessarabia, was not only an internationally well-known expert on the medieval Slavic manuscripts, but also one of the outstanding figures of the Romanian studies in Russia. He published numerous works on the Romanian literature, folklore, ethnography, church history and especially about the Romanians' cultural ties with their Slavic neighbors. Yacimirskiy's heritage stored in the Russian archives (and first of all his correspondence) broaden our knowledge of his contacts with his Russian colleagues – experts on the Romanian and South-Eastern-European studies, as well as with the Romanian colleagues - who were influenced not only by his published works, but also by his advices and consultations. The new sources we bring forward also add some important details to our knowledge of his activities in the last years of his life, in the city of Rostov on Don, where he was evacuated with the Warsaw University in 1915.*

Keywords: Alexandr Iațimirschi, Intellectuality, Romanian culture, Russian culture

Printre basarabenii ce au lăsat urme adânci în istoria științelor universitare din Imperiul Rus de la începutul secolului XX a fost și Alexandru Ivanovici Iațimirschi (1873–1925), filolog (slavist și românist), etnograf, *arheograf*¹. Cercul intereselor sale era destul de larg, ocupându-se în mod deosebit cu cercetările în domeniul filologiei românești, etnografiei, culturii spirituale medievale². El este autorul unei monografii dedicate lui Grigore Țamblac³ și se numără printre primii ce descriu manuscrisele mănăstirilor din Basarabia, fiind autorul mai multor

* Alexander Stykalin, cercetător științific principal dr. hab., Institutul de Slavistică și Balcanistică al Academiei de Știință a Federației Ruse, Moscova; zhurslav2012@gmail.com.

** Angela Stîcalin-Colin, cercetător științific III dr., Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova, Chișinău; e-mail: angelacolin69@yahoo.com

¹ Meritul reconstruirii biografiei sale aparține, desigur, cercetătoarei Alexandrina Matcovschi, ce a publicat câteva lucrări importante în acest sens. Vezi studiul publicat în anii 1970, rămas actual până în prezent: A. Matkovski, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*, „Советское славяноведение”, 1979, no. 1, s. 89-99.

² Contribuția lui A.I. Iațimirschi la studierea limbii, filologiei și culturii spirituale române a fost analizată detaliat de către cercetătoarea M.V. Domosilețcaia: M.B. Домосилецкая, *Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX – начало XX вв.)*, „Acta Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований РАН”, том V, часть 1, отв. редактор академик Н.Н. Казанский, Санктпетербург, 2009, с. 51–151.

³ А.И. Яцимирский, *Григорий Цамблак: Очерк его жизни, административной и книжной деятельности*, Санктпетербург, Имп. АН., 1904.

articole dedicate etnografiei românești, publicate în revista rusă „Etnograficescoe obozrenie” („Этнографическое обозрение”, Revista de etnografie). Iațimirschii scria articole și pentru enciclopedia rusă *Brockhaus & Efron*. O parte din aceste articole sunt consacrate diferitelor aspecte ale culturii române⁴.

În autobiografia sa din anul 1899, scrisă pentru comisia de concurs a Catedrei de științe filologice de la Universitatea din Moscova, Iațimirschii descria în modul următor începutul studiilor și preocupărilor sale științifice:

„Eu m-am născut în partea de sud a Basarabiei, partea de stepă, nu departe de limanul Nistrului – în fostul pașalâc tătar, acum *stanița* (satul) de cazaci Bairamci, în data de 29 august 1873. Studiile primare le-am făcut la școala unde era învățător tatăl meu, în Basarabia Centrală, în localitatea Hâncești. Aici eu am cunoscut limba română, stilul de viață, obiceiurile și tradițiile românilor basarabeni; aceste întâlniri mi-au oferit o bază bogată pentru studiile mele ulterioare”⁵.

Este interesant faptul că tânărul cercetător, în vârstă de 26 de ani, care deja publicase câteva zeci de articole de *arheografie*⁶, etnografie, cultură românească medievală⁷, nu avea nici un dubiu că moldovenii basarabeni sunt parte integră a etnosului românesc.

Aici se mai poate adăuga că A. Iațimirschii provenea din *dvoreni* (curteni). Pe linia paternă el provenea dintr-o familie de *șleahțici* (nobili poloni) sărăciți din Podolia; dacă vom căuta în genealogia descendenților familiei Iațimirschii, îi vom întâlni pe aceștia în cartea genealogică a *dvorenilor* din Podolia, unde familia viitorului cercetător românist deja nu mai era catolică, ci ortodoxă.

La 1883 Iațimirschii a fost primit în clasa pregătitoare de pe lângă progimnaziul din Chișinău, ce mai târziu s-a transformat în gimnaziu și pe care îl va absolvi în 1893. În baza cercetărilor noastre, putem presupune că este vorba despre gimnaziul de băieți nr. 2 din Chișinău.

În aceeași perioadă, în acel gimnaziu a studiat viitorul mare arhitect rus Alexei Șciusev. Cei doi erau prieteni și corespondau, întrucât cunoaștem scrisoarea amicală a lui Șciusev către Iațimirschii, din 1910, pe când Șciusev era deja un arhitect foarte cunoscut și lucra la proiectul mănăstirii Marfo-Mariinsc de la Moscova⁸.

⁴ Pentru activitatea științifică și publicistică a lui Iațimirschii se poate consulta bibliografia întocmită de A. Matkovski: *Яцимирский А.И. Биобиблиографический справочник*, сост. А. Матковски, Кишинев (Chișinău), 1979. Biobibliografia lui Iațimirschii, îmbogățită cu noi trimiteri, se regăsește și în studiul publicat în Bulgaria: А. Матковски, *Полихроний Сырку и Александр Яцимирский. Биобиблиографии*, Велико Търново, 2013.

⁵ Центральный государственный архив (ЦГА) Москвы, Ф. 418, Оп. 76, Д. 507, Л. 4 (Arhiva Centrală de Stat, Moscova, Fond 418, Opis 76, dosar 507, fila 4).

⁶ Disciplină istorică care se ocupă cu publicarea textelor și a manuscriselor antice.

⁷ La această autobiografie A.I Iațimirschii și-a anexat lista publicațiilor științifice. *Ibidem*, filele 6–7.

⁸ Российский государственный архив литературы и искусства (РГАЛИ) Москвы, Ф. 584, Оп. 1, Д. 273 (Arhiva Rusească de Stat pentru Literatură și Artă, Moscova, Fond 584, Opis 1, dosar 273). Șciusev îi împărțea colegului său planurile călătoriilor sale din Italia, Grecia (la Atena și pe Muntele Athos), pentru a cunoaște monumentele de arhitectură. Scrisoarea se încheia cu cuvintele: „Mulțumesc că îți amintești de mine. Sunt bucuros să te întâlnesc.”

Iată ce scria despre acele timpuri Iațimirschii:

„În clasele superioare din gimnaziu eram pasionat de istoria literaturii ruse și istoria Rusiei datorită faptului că, în primul rând, profesorii obiectelor respective erau, fără discuție, oameni talentați, care erau pasionați de aceste materii, multe lucruri le explicau simplu și se străduiau să insuflă și elevilor aceeași atitudine față de materii. Evident că acest lucru ne trezea un interes deosebit față de obiectele lor, deoarece ceilalți profesori puneau accentul pe învățarea pe de rost și pe însușirea strictă a programei școlare”⁹.

Chiar din primii ani de studii la gimnaziu, viitorul profesor avea deja ocupații interesante în afara orelor. Ne relatează despre aceste preocupări astfel:

„Toată vara eu parcurgeam pe jos, uneori fără nici un ban, mănăstirile din Basarabia și locurile însemnate din punct de vedere istoric și arheografic; tot ce era deosebit, eu studiam, descriam, desenam și, drept rezultat, după a doua excursie am publicat o serie de articole sub titlul *Antichitățile de pe malurile Nistrului*, în ziarul local *„Besarabschii vestnik”* (Vestitorul Basarabiei)”¹⁰.

La formarea intereselor sale științifice, conform lui Iațimirschii, au contribuit următoarele lucruri. El a primit cadou de la schimonahul Anastasie, de la mănăstirea Gorodiște de pe Nistru, un manuscris slav din secolul al XV-lea, în limba bulgară, care l-a impresionat atât prin conținut, cât și prin aspect – era o culegere de texte apocrifice. După cum scrie Iațimirschii:

„Pe lângă studierea istoriei Basarabiei, etnografiei românilor basarabeni și monumentelor istorice, mă interesau și manuscrisele, le citeam și nu pierdeam nici o ocazie ca să procur cele mai interesante dintre ele în timpul excursiilor mele pe la mănăstirile din Basarabia; deja la sosirea mea la Moscova aveam vreo 25 de manuscrise”¹¹.

După absolvirea gimnaziului el deja știa ce facultate va urma. Iațimirschii a plecat la Moscova pentru a-și continua studiile. Și dacă ne întrebăm de ce anume a plecat la Moscova la universitate și nu la universitatea din Odesa, situată la patru

⁹ ЦГА Москвы, Ф. 418, Оп. 76, Д. 507, Л. 4 (Arhiva Centrală de Stat, Moscova, Fond 418, Opis 76, dosar 507, fila 4). Dacă analizăm cine erau în anii 1880 profesorii gimnaziului de băieți nr. 2 din Chișinău, se poate observa că profesorii de limba rusă erau cu adevărat oameni talentați. Printre ei se numărau Evghenii Fiodorovici Budde, originar din Cherson, care a devenit profesor la Universitatea din Cazan și membru corespondent al Academiei de Științe din Sankt-Petersburg (a decedat în 1931 în închisoare); apoi clasicul literaturii ucrainene Ivan Semionovici Neciui-Levițchii. Cu Evghenii Fiodorovici Budde Iațimirschii a corespondat permanent, ei făceau chiar și schimb de cărți; scrisorile fostului profesor către elevul său renumit s-au păstrat în Arhiva de Stat de Literatură și Artă din Moscova (РГАЛИ, Ф. 584, Оп. 1, Д. 30). Budde, fiind în anul 1906 profesor la universitatea din Cazan, l-a îndrumat pe Iațimirschii să-și susțină teza de habilitare și să se angajeze la o catedră la această universitate.

¹⁰ ЦГА Москвы, Ф. 418, Оп. 76, Д. 507, Л. 4-4об (*Ibidem*, filele 4-4verso).

¹¹ *Ibidem*. Conform cercetătoarei A. Matchovschi, unele manuscrise din colecția lui A.I. Iațimirschii îi aparțineau bunicului acestuia, moșier ruinat din gubernia Podolia, iar alte manuscrise au fost procurate de tatăl său. Vezi: A. Матковски, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*.

ore de distanță față de Chișinău, răspunsul îl aflăm de la el însuși. După cum își amintea el mai târziu, l-au atras tradițiile savanților ce și-au adus contribuția personală în depistarea și studierea manuscriselor medievale slave, printre care: Stepan Șevâriov, Feodor Buslaev, Nicolai Tihonravov¹².

În timpul șederii sale la Moscova în anii 1890, Iațimirschii participa activ la ședințele societăților științifice, prezentând diferite comunicări. Avem în vedere Societatea arheologică din Moscova (unde a fost invitat de către profesorul Matvei Socolov), Cercul bibliografic din Moscova, Secția etnografică a Societății iubitorilor de antropologie, științe naturale și etnografie. În cadrul acestor societăți el a publicat mai multe studii. Ba mai mult decât atât, încă din timpul studenției, pe la mijlocul anilor 1890, articolele și notițele tânărului cercetător, fondate pe o studiere profundă a textelor slavone de sud (ce au circulat și pe teritoriile românești), au început să fie publicate în unele reviste academice cunoscute, printre care și „Noutățile Secției de limbă și literatură rusă ale Academiei Imperiale de Științe”, „Lecturile Societății imperiale de istorie rusă și antichități”¹³. Ca expert al manuscriselor medievale (în primul rând cele de proveniență sud-slavă), Iațimirschii a fost invitat de către *Mecena* moscovit Piotr Ivanovici Șciuchin, proprietarul muzeului de antichități rusești, pentru a-i întocmi catalogul manuscriselor pe care le deținea. Catalogul, o lucrare în două volume, a apărut în anii 1896–1897, devenind în scurt timp o ediție serioasă în *arheografia* rusă¹⁴.

Pe parcursul acestei perioade de timp problemele culturii spirituale românești erau prioritare în cadrul studiilor tânărului cercetător. Începând cu anul 1895 apar cu regularitate atât articolele și notițele lui Iațimirschii în „Revista de etnografie” și în alte reviste de filologie, cultură, etnografie, cât și traducерile sale din română.

¹² ЦГА Москвы, Ф. 418, Оп. 76, Д. 507, Л. 4-4об (Arhiva Centrală de Stat, Moscova, Fond 418, Opis 76, dosar 507, fila 4-4verso).

¹³ Vezi, printre altele, publicațiile sale de început: *Первый славянский служебник*, „Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и Словесности”, Императорская Академия наук, том I, книга 4, 1896; *Акты из собрания А.И. Яцимирского*, „Чтения Императорского Общества Истории и Древностей Российских”, книга I, 1897; *Мелкие заметки по старинной славянской и русской литературам*, I-II, „Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и Словесности”, Императорская Академия наук, том II, книга 2, 1897; *Вновь найденный список Домостроя*, „Археологические Известия и Заметки”, no. 9, 1897; *Мелкие тексты и заметки по старинной славянской и русской литературам*, III-IV, „Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и Словесности”, Императорская Академия наук, том III, книга 1, 1898; *Из славянских рукописей. Тексты и заметки*, „Ученые записки Императорского Московского Университета по историко-филологическому факультету”, Москва, 1898; *Новый труд по старой славянской библиографии*, „Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и Словесности”, Императорская Академия наук, том III, книга 4, 1898; *Мелкие тексты и заметки по старинной славянской и русской литературам*, VII – XX, „Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и словесности”, Императорская Академия наук, том IV, книга 2, 1899; *Новые данные о хождении Антония архиепископа Новгородского в Царьград*, *ibidem*, книга 1, 1899; *Заметки из старинных рукописей*, „Чтения Императорского Общества Истории и Древностей российских”, книга 2, 1899.

¹⁴ *Опись старинных славянских и русских рукописей из собрания П.И. Щукина*, Вып. I. М., 1896, 367 стр.; *Опись старинных славянских и русских рукописей из собрания П.И. Щукина*, Вып. II. М., 1897, 276 стр.

Scopul primelor sale publicații din „Revista de etnografie” era familiarizarea filologilor și istoricilor ruși cu rezultatele cercetării colegilor români.

Atenția lui, printre altele, a fost atrasă de: etimologia termenului „*Valah*”, denumirea „*Basarabia*” și studierea de către filologii români a imaginii lui Dracula în literatura medievală¹⁵.

Iațimirschii a scris de asemenea și despre istoria și capodoperele artistice ale bisericilor din Iași, a publicat informații despre cele mai importante exponate din Muzeul de antichități din București¹⁶.

Unul din articolele sale, apărut în revista „*Russchij vestnic*” („*Vestitorul rusec*”), autorul l-a dedicat activității de binefacere a Casei Imperiale Rusești în spațiul românesc¹⁷.

Studiul *Descântecele românești*, apărut în „*Revista de etnografie*”¹⁸, a fost pregătit pe baza propriilor sondaje de teren, precum și a unui alt articol de al său, consacrat folclorului, purtând titlul: *Descrierea războinicilor din Basarabia*¹⁹.

Ca și alți filologi ruși originari din Basarabia, tânărul Iațimirschii a omagiat studierea operei lui A.S. Pușchin, publicând în „*Noutățile Secției de limbă și literatură rusă a Academiei de Științe*” un articol, în care compara cântecul Zamferei din poemul lui Pușchin, *Țigani*, cu folclorul țiganilor din România²⁰.

Dintre notorietățile remarcabile ale epocii moderne timpurii, de bună seamă l-a interesat Paisie Velicicovschii, Iațimirschii publicând o serie din textele acestuia²¹.

Tot în această perioadă Iațimirschii a început colaborarea cu publicațiile științifice românești și, în primul rând, cu revista de la Iași „*Revista de critică literară*”, care era redactată de renumitul filolog Aron Densușianu²².

¹⁵ Vezi publicațiile lui A.I. Iațimirschii: *Последнее мнение румынского ученого о происхождении названия „Влах”*, „*Этнографическое обозрение*”, книга XXVI, no. 3, 1895; *Новая теория румынского ученого о происхождении названия „Бессарабия”*, „*Этнографическое обозрение*”, книга XXIX-XXX, no. 2-3, 1896; *Повесть о мутьянском воеводе Дракуле в исследовании румынского ученого*, „*Известия Отделения Русского Языка и Словесности*”, Императорская Академия наук, том II, книга 4, 1897.

¹⁶ *Достопамятная церковь в Яссах*, „*Русский Архив*”, книга 10, 1896; *Бужурештский Музей древностей*, „*Археологические Известия и Заметки*”, no. 4, 1897.

¹⁷ *Благотворительность Русского Царского Дома в Румынии*, „*Русский Вестник*”, книга 5, 1899.

¹⁸ „*Этнографическое обозрение*”, книга XXXII, no. 1, 1897.

¹⁹ *Ibidem*, книга XXVIII, no. 1, 1896. Ulterior între traducerile lui Iațimirschii în rusă au fost publicate mai multe opere din folclorul românesc (mai cu seamă cel din Basarabia).

²⁰ *Песня Замфиры в «Цыганах» Пушкина и цыганская хора*, „*Изв[естия] Отд[еления] Русского языка и словесности*”, Императорская Академия наук, том IV, книга 1, 1899. Iațimirschii s-a ocupat de mai multe ori în studiile sale din anii 1900 de studierea lui Pușchin, de exemplu în lucrările: *Pușchin și Basarabia, Reflecții românești în opera lui Pușchin*.

²¹ *Заметки из старинных рукописей*, „*Чтения Императорского Общества Истории и Древностей российских*”, ккнига 2, 1899.

²² Vezi: A.I. Яцимирский, *Библиографический справочник*, сост. А. Матковски, Кишинев, 1979.

În anii 1890 A. Iațimirschii a întreprins primele călătorii în străinătate, cu scopul de a face cercetări (arheografice, etnografice) și sondaje de teren. În România el a călătorit prima dată în anul 1895. În anul 1899 el a întreprins o călătorie cu același scop în România, Serbia și Bulgaria, grație bursei Academiei de Științe din Sankt-Petersburg.

În timpul călătoriilor sale, Iațimirschii își completa colecția sa de manuscrise medievale, din mănăstiri și colecții particulare și obștești. Deja în anul 1899 colecția sa depășea peste o sută de manuscrise în limbile română, slavonă și greacă²³. A participat, de asemenea, și la alcătuirea cataloagelor de manuscrise din unele mănăstiri din Basarabia și România. Iațimirschii a fost printre primii care în anii 1890 a început să se ocupe cu fotografiatul manuscriselor medievale²⁴.

În anul 1898, în revista științifică „Antichitățile comisiei slave ale Societății arheologice din Moscova”, a publicat descrierile cataloagelor manuscriselor mănăstirii Neamț din Moldova, Noul-Neamț din Basarabia și în anul 1899 catalogul manuscriselor mănăstirii Agapia.

El a mai publicat în revista științifică a Facultății de filologie a Universității imperiale din Moscova, astfel fiind inclus în circuitul științific așa-numitul manuscris „slavo-moldav” din anul 1512²⁵.

Iațimirschii a publicat și alte manuscrise din literatură medievală, care circulau în spațiul românesc. Astfel, în anul 1909 a dat tiparului letopisețul monahului Azarie din secolul al XVI-lea²⁶.

Este puțin cunoscut cercetătorilor lui Iațimirschii episodul petrecut în 1899 în România. În timpul unei călătorii în România el a fost din greșeală arestat, fiind acuzat de trafic ilegal, și a petrecut câteva săptămâni într-o închisoare din România. A fost achitat, în mod justificat, de către Curtea de apel din Iași, după câteva luni de detenție în închisorile din România.

„Toată furia românilor împotriva rușilor pentru Basarabia a fost îndreptată asupra mea, însă acest lucru nu m-a afectat”, îi scria el mai târziu lui Stadnițchii, *pământeanul* (compatriotul) său și colegul de cercetări în domeniul culturii române, la vremea aceea rector al Academiei teologice din Moscova. Acesta, episcopul Arsenie Stadnițchii, mai târziu avea să devină mitropolit²⁷. În plus, după

²³ Mai târziu colecția sa a fost transmisă Bibliotecii Academiei de Științe din Sankt Petersburg.

²⁴ Mai târziu, când a devenit profesor universitar, el a fost printre primii care a introdus cursul intitulat „Fotografiatul în studierea monumentelor istorice, de artă și de toate zilele”. Vezi: H.A. Степаненко, *Яцимирский А.И., „Донской архив”*, Вып. 4, Ростов, н/Д, 2008, с. 14-18.

²⁴ *Из славянских рукописей. Тексты и заметки*, „Ученые записки Императорского Московского Университета по историко-филологическому факультету”, Москва, 1898.

²⁵ *Из славянских рукописей. Тексты и заметки*, „Ученые записки Императорского Московского Университета по историко-филологическому факультету”, Москва, 1898.

²⁶ Vezi: *Яцимирский А.И. Библиографический справочник*, сост. А. Матковски, Кишинев, 1979.

²⁷ Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), Ф. 550 (митрополит Арсений), Оп. 1, Д. 488, Л. 2об (Arhiva de Stat a Federației Ruse, Fond 550 - Mitropolitul Arsenie, Opis 1, dosar 488, fila 2verso).

cum remarcă Iațimirschii în această scrisoare, nici ambasada rusă nu a intervenit pentru a-l elibera din închisoare.

Primind diploma Universității din Moscova, Iațimirschii a devenit profesor gimnazial de literatură rusă în Moscova, fiind apoi transferat în anul 1903 la Sankt-Petersburg²⁸. În această perioadă el și-a continuat cercetările. În anii 1903–1905 a publicat la Sankt-Petersburg, în două volume, o culegere de *Studii româno-slave* (Румыно-славянские очерки), care conținea articole din istoria relațiilor culturale româno-slave, începând din epoca medievală. În 1904, la Sankt-Petersburg, i-a apărut lucrarea despre *Limba slavonă din gramotele²⁹ de proveniență moldavă* (Язык славянских грамот молдавского происхождения).

De asemenea, aici a studiat activitatea lui Grigorie Țamblac, renumit scriitor și om de cultură de la sfârșitul secolului al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea. Volumul *Grigorie Țamblac. Istoria vieții lui, activității administrative și cărturești* (Григорий Цамблук. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности), publicat la Sankt-Petersburg în 1904, avea la bază numeroase acte și documente, introduse pentru prima oară în circuitul științific, și de aceea a cunoscut un răsunset puternic și discuții însuflețite în cercurile profesionale. Această carte a fost premiată cu Premiul Lomonosov³⁰.

În anul 1905 s-a publicat catalogul alcătuit de Iațimirschii, *Manuscrisele slave și ruse din bibliotecile românești* (Славянские и русские рукописи румынских библиотек), iar în 1905-1906, în seria „Monumentele vechi scrise și de artă” (Памятники древней письменности и искусства), au apărut articolele și izvoarele pregătite de el pentru publicație: *Din istoria scrierii în Moldova și Valahia în sec. XV- XVII* (Из истории славянской письменности в Молдавии и Валахии XV – XVII вв.) și *Din istoricul propovăduirii în Moldova* (Из истории славянской проповеди в Молдавии).

Pentru cercetarea activității lui Țamblac și aportului său în cercetarea culturii medievale, în anul 1906 Iațimirschii a primit titlul de doctor la Universitatea din Kazan.

În anul 1906 Iațimirschii a devenit docent-privat al Universității din Sankt-Petersburg. Printre cursurile ținute acolo au fost și cele de limbă, literatură și istorie română. Studiarea limbii române și a culturii spirituale românești la Universitatea din Sankt-Petersburg se baza pe o tradiție aparte, legată de numele cercetătorilor Iacov Ghinculov și Polihronie Sârcu³¹. Predecesorul lui pe acest post fusese Polihronie Sârcu din Căpriana, decedat încă de tânăr în anul 1905, care la fel, a lăsat urme de neuitat în istoria studierii filologiei române. E de remarcat faptul că

²⁸ Biografia sa a fost reconstruită minuțios în lucrările cercetătoarei A. Matcovschi. Vezi: A. Matkovski, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*.

²⁹ Diplomele.

³⁰ Actualul punct de vedere asupra rolului lui Iațimirschii în cercetarea activității lui G. Țamblac este prezentat în lucrarea cercetătoarei M.V. Domosilețchiaia: *Домосилецкая М.В., Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX–начало XX вв.)*.

³¹ *Ibidem*.

relațiile dintre cei doi, Sârcu și Iațimirschii, nu au fost prea bune³². Și totuși, după moartea primului, Iațimirschii a pregătit pentru tipar lucrările rămase în manuscris ale acestuia³³.

După cum reiese din corespondența frecventă cu colegii săi, printre care se regăsesc și scrisorile către prietenul său apropiat, renumitul cercetător al literaturii ruse, academicianul V.P. Pereț³⁴, Iațimirschii era o persoană cu idei liberale de stânga, dar care nu se implica în viața politică. În anii 1890, Universitatea din Moscova era un loc de concentrare a frondei politice, mulți studenți fiind urmăriți pentru activitatea revoluționară³⁵.

Referitor la Iațimirschii, s-a păstrat un document ce demonstrează loialitatea sa politică. Acest document a fost întocmit în cancelaria șefului poliției din Moscova în martie 1899. Certificatul era eliberat *dvoreanului* A.I. Iațimirschii „pentru a-l prezenta Comisiei de examinare a Universității din Moscova”, care atesta că acesta „în timpul șederii sale la Moscova nu a fost judecat și cercetat și în prezent nu este suspectat de nimic de către poliție”³⁶.

Însă zece ani mai târziu, în perioada de reacțiune, după înăbușirea revoluției din anii 1905-1907, el era câteodată hăituit de către presa de dreapta. Astfel, după publicarea în 1909 a articolului dedicat aniversării de o 100 de ani a poetului popular Alexei Colțov, Iațimirschii a fost ținta atacurilor celui mai influent ziar, „Novoe vremea” (Timpul nou), pentru simpatiile sale față de cei care expropriau proprietatea privată³⁷. Ba chiar i s-a întocmit un proces-verbal care i-a periclitat serviciul de la Universitate. A fost intentată o cercetare polițienească, care a dus la încetarea activității sale pedagogice la Universitatea din Sankt-Petersburg, determinând reîntoarcerea ca pedagog la liceul real³⁸.

Mai mult decât atât, Iațimirschii s-a certat din motive politice cu unul dintre profesorii săi de la Universitatea din Moscova, academicianul A.I. Sobolevschii. El a reacționat la afirmațiile lui Sobolevschii legate de organizația *cernosotenților*,

³² În corespondența lui Iațimirschii cu remarcabilul istoric al bisericii din Moldova, mitropolitul Arsenie Stadnițchii, el neagă acuzațiile lui Sârcu referitoare la ideile de rusificare. Vezi: ГАРФ, Ф. 550, Оп. 1, Д. 488 (Arhiva de Stat a Federației Ruse, Fond 550 - Mitropolitul Arsenie, Opis 1, dosar 488).

³³ Vezi, printre altele: *Из переписки румынских воевод с Сибинским и Брашовским магистратами. Тексты 28 славянских документов валашского происхождения XV – XVII вв. городских архивов Сибины и Брашова и Брюкентальского музея в Сибине*, Предсмертный труд П.А. Сырку с предисловием А.И. Яцимирского, Санктпетербург, 1906.

³⁴ 76 de file de manuscrise cu scrisorile lui Iațimirschii către Pereț se păstrează în fondul personal al lui V.N. Pereț în Arhivele Ruse de Stat de Literatură și Artă, Fond 1277, Opis 1, dosar 97.

³⁵ Vezi materialele respective în Arhivele Centrale Municipale din Moscova, Fondul Universității din Moscova, Opis 418, dosar 29 (ЦГА Москвы, Ф. 418, Оп. 514, Д. 29).

³⁶ *Ibidem*, Opis 76, dosar 507, fila 3.

³⁷ *Робинсон М.А. Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов)*. М., 2004. С. 244.

³⁸ Vezi mai detaliat: А. Матковски, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*.

Uniunea Poporului Rus³⁹. În 1909, Iațimirschii i-a scris prietenului său, viitorul academician V.N. Peret, că chiar dacă locuiește la Sankt-Petersburg, aproape de gara Nicolaevschii, nu departe de locuința lui Sobolevschi, acesta nu vrea să-l viziteze, după ce acesta i-a numit nemernici pe câțiva privat-docenți cu idei liberale. Iațimirschii mărturisea: „În general evit persoanele cu viziune de dreapta”⁴⁰.

Cu toate că era adept al ideilor de stânga, pe parcursul unei perioade lungi de timp Iațimirschii a fost în relații bune cu mitropolitul Arsenie Stadnițchii, care conform statutului său nu putea să fie nicidecum de stânga. Multiplele sale scrisori către Arsenie din 1900 până în 1917, circa 120 de file de manuscris, se păstrează în fondul personal al lui Arsenie în Arhivele de Stat ale Federației Ruse⁴¹. În corespondența mitropolitului Arsenie (ce era un bun cunoscător al bisericii române, în special a celei din Moldova) cu Iațimirschii, ei se informau reciproc și emiteau păreri pe probleme concrete ale istoriei românilor, urmărind publicațiile nou-apărute. Iațimirschii i-a oferit lui Stadnițchii câteva izvoare prețioase de istorie medievală și l-a ajutat să procure literatură științifică în limba română. Ba mai mult decât atât, el îi acorda lui Arsenie ajutor tehnic în timpul pregătirii manuscriselor pentru tipar. Iar în prefața lucrării importante a lui Arsenie, intitulată *Studii și monografii din istoria bisericii din Moldova* (Исследования и монографии по истории Молдавской церкви), publicată la Sankt-Petersburg în 1904 – lucrare remarcată în România și răsplătită cu medalia regală românească „Bene Merenti”, iar în Rusia cu premiul Uvarov⁴² –, episcopul Arsenie în ianuarie 1904 „a găsit de cuviință să exprime profunde mulțumiri lui A.I. Iațimirschii, ce a luat asupra sa munca grea de a tipări și corecta lucrarea noastră, dar și pentru depistarea portretelor originale ale ierarhilor bisericii române. Tot lui îi aparține întocmirea indicelui de nume și capitole, precum și unele informații despre edițiile românești rare”⁴³.

Numele lui Iațimirschii, ce l-a vizitat de nenumărate ori pe Arsenie pe când acesta era episcop, apoi arhiepiscop la Pscov, iar din 1910 la Novgorod, este

³⁹ Despre alegerea lui A.I. Sobolevschii ca membru de onoare al Uniunii Poporului Rus, vezi materialele din fondul său personal în Arhivele de Stat de Literatură și Artă, Fond 449, Opus 1, dosar 39 (Ф. 449, Оп.1, Д. 39).

⁴⁰ М.А. Робинсон, *Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов)*, с. 244. În scrisorile lui Iațimirschii către episcopul Arsenie sunt apreciate negativ activitățile *pământeanului* (compatriotului) P. Crușevan, reprezentant cunoscut al mișcării de dreapta din Imperiul Rus. El scria, de exemplu, despre rolul negativ jucat în politică de Crușevan. Vezi: ГАРФ, Ф. 550, Оп. 1, Д. 488 (Arhivele de Stat ale Federației Ruse, Fond 550, Opus 1, dosar 488).

⁴¹ *Ibidem*. Vezi încă o scrisoare de a lui: РГАЛИ, Ф. 584, Оп. 2, Д. 26 (Arhiva de Stat Rusă pentru Literatură și Artă, Fond 584, Opus 2, dosar 26). Scrisorile lui Arsenie către Iațimirschii nu s-au păstrat. Avem doar una: *Ibidem*, Ф. 449, Оп. 1, Д. 80 (Fond 449, Opus 2, dosar 80).

⁴² Despre contribuția lui Stadnițchii la studierea bisericii românești și a celei din Basarabia, vezi studiul lui Vladimir Grosul: В.Я. Гросул, *Митрополит Арсений Стадницкий – историк румынской и молдавской православных церквей*, „Новая и новейшая история”, no. 1, 2002, și în limba română, în „Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași”, tom XXXI, Iași, 1994.

⁴³ *Епископ Арсений (Стадницкий). Исследования и монографии по истории Молдавской церкви*, Санктпетербург, 1904, с. XXII.

amintit adesea și în filele jurnalului lui Stadnițhii, izvor istoric prețios, editat în mai multe volume de Universitatea Umanitară Ortodoxă Sviato-Tihonov din Moscova⁴⁴. Astfel, la 30 iunie 1905, ierarhul bisericesc a făcut o însemnare despre faptul că la el în vizită se afla, printre alții, și A.I. Iațimirschii, profesor la gimnaziul real nr. 4 din Sankt-Petersburg și colaborator la mai multe reviste⁴⁵.

Iată cum îl caracteriza înaltul prelat:

„Iațimirschii este talentat și capabil; însă căsătoria nu prea reușită cu o văduvă capricioasă și bolnavă, cu prea multe pretenții, îl fac să se gândească tot timpul la dobândirea banilor, ceea ce îl face să-și piardă timpul cu tot felul de bibliografii, notițe și articole. Este foarte prolific. Recent a publicat o monografie mare despre Țamblac, iar acum o lucrare imensă, *Manuscrisele slave din România*⁴⁶. Nu demult a fost la Cracovia, Lvov și Praga, pentru a cunoaște manuscrisele din bibliotecile de acolo. Cu el m-am consultat referitor la volumul doi al cercetărilor mele din istoria bisericii române. El mi-a promis că mă va ajuta. L-am mai rugat să-mi comande unele cărți românești de care am nevoie. Nu aș vrea să renunț la cercetare. E drept că serviciul eparhial nu se prea potrivește cu știința; însă până când voi rămâne în eparhia de Pscov, având un număr mediu de enoriași, apoi cu un pic de stăruință, aș putea găsi timp și pentru știință⁴⁷.

Musafirii, continua Stadnițhii, înviorau atmosfera:

„Ne plimbăm, înotăm cu barca la lumina lunii, ne scaldăm, glumim, discutăm”, uneori cineva „râde până la lacrimi de glumele, uneori reușite, ale lui Alexandru Ivanovici [Iațimirschii]”⁴⁸.

Iar în ce privește scrisorile lui Iațimirschii către Arsenie, ele de asemenea sunt valoroase. Acest izvor istoric prețios reflectă stările de spirit din sferile academice și universitare în timpul celor mai importante evenimente istorice: înfrângerea în războiul ruso-japonez, răfuiala armată și demonstrația din Sankt-Petersburg de la 9 ianuarie 1905, ce au condus la revoluția din anul 1905.

Fiind filolog, etnograf și istoric al culturii, Iațimirschii nu se preocupa prea mult de politica contemporană. Totuși, în scrisorile sale către Stadnițhii, el și-a expus punctul de vedere în legătură cu evenimentele politice interne și externe.

Cu mare interes se citează azi pronosticurile pe care acesta le făcea, în legătură cu intrarea României în Primul Război Mondial la 1916. Aflând despre tratativele lui Brătianu cu reprezentanții Antantei, referitor la condițiile intrării României în război de partea acesteia, în aceeași zi, la 17 august 1916, Iațimirschii i-a scris lui Arsenie o scrisoare, care confirmă că acest eveniment îi insuflase optimism:

⁴⁴ Митрополит Арсений (Стадницкий), *Дневник 1880–1901* (Mitropolitul Arsenie Stadnițhii, *Jurnal 1880–1901*), Москва, изд-во ПСТГУ, 2006; 1902–1903, Москва, 2013; 1903–1905, Москва, 2015.

⁴⁵ Printre revistele, la care colabora atunci A.I. Iațimirschii, erau: „Вестник иностранной литературы”, „Исторический вестник”, „Русская мысль”, „Русская старина”, „Русский филологический вестник”, „Славянские известия”.

⁴⁶ Se referă la culegerea amintită mai sus, *Manuscrisele slave și rusești din bibliotecile românești*.

⁴⁷ Al doilea volum al lucrării fundamentale despre istoria bisericii române, planificat de Arsenie, nu a fost publicat.

⁴⁸ Митрополит Арсений (Стадницкий), *Дневник 1903 – 1905*, Москва, 2015, с. 120.

„Înalt Preasfințite”, scria el, „am citit recent despre intrarea României în război și aș dori să-mi împărtășesc cu Dumneata ideile, [...] sentimentele mele. Poate greșesc, însă de astăzi, eu pentru prima oară de când a început războiul, cu adevărat am avut dubii referitor la desfășurarea evenimentelor. Acum eu nu numai că sunt convins de victoria noastră, ci întrevăd și finalizarea ei, un sfârșit bun, deoarece românii sunt ‚oameni ai politicii reale’, deoarece ei sunt lipsiți de orice idealism și au intrat în joc fără hazard, fără emoții, ci profitând de condiții favorabile, ca și cum s-ar fi uitat în cărți de joc străine. Doar ei au intrat în război de partea noastră, deci tocmai de aceea cărțile noastre sunt bune. Ori sunt proaste cărțile inamicului. Nici nu Vă închipuiți cât de greu am trecut prin perioada războiului, ce emoții am avut pentru soldații noștri și mă gândeam la viitor. Acum, slavă Domnului, nu are de ce să-mi fie frică!”. Pericolul Puterilor Centrale venind dinspre Carpați nu îi mai părea atât de groaznic, din contra, considera că armatele rusești împreună cu armatele române puteau să treacă munții, „să ieșim în Transilvania și să ajungem până în inima Austro-Ungariei, apoi și în Germania”. Așadar, după cum concluziona Iațimirschi, intrarea României în război de partea Antantei avea o mare importanță, nu doar a politicii externe, ci și morală, căci deja „nu poți să-ți închipui că vreun stat va mai intra de partea Puterilor Centrale. Slavă Domnului, să ajungem numai până la sfârșitul războiului, chiar dacă acesta nu-i atât de aproape...”⁴⁹.

Evenimentele ce au urmat intrării României în război, însă, l-au dezamăgit pe Iațimirschi. Acest lucru reiese, printre altele, din scrisoarea adresată lui Arsenie, la ocuparea Bucureștiului de către armatele Puterilor Centrale⁵⁰.

Referindu-ne la multiplele cunoștințe și relațiile basarabene și românești ale lui A. Iațimirschi, reflectate în scrisorile sale și păstrate în bogatul fondul personal din Arhivele de Literatură și Artă din Moscova, am vrea să amintim în primul rând corespondența sa cu Ștefan Ciobanu (1883–1950) din anii 1910–1911, care atunci era student basarabean la Kiev, iar mai târziu a devenit vestit om de litere, remarcabil istoric al literaturii, academician (membru titular) al Academiei Române, autor al multor lucrări în domeniul filologiei și culturii spirituale, al istoriei literaturii române, al legăturilor literare româno-ruse și al celor culturale, al studierii ținutului natal.

Legăturile culturale și literare slavo-române de est au fost pentru Ștefan Ciobanu una din direcțiile principale ale cercetărilor sale vaste⁵¹. Din acest motiv e foarte clar de ce renumitul specialist în istoria literaturii medievale rusești și a teatrului, viitorul academician Vladimir Nicolaevici Pereț (în acea vreme profesor al universității din Kiev), i-a recomandat tânărului și talentatului student basara-

⁴⁹ ГАРФ, Ф. 550, Оп. 1, Д. 488, Л. 108-108об (Arhiva de Stat a Federației Ruse, Fond 550, Opis 1, dosar 488, filele 108-108 verso).

⁵⁰ *Ibidem*, filele 110-110 verso.

⁵¹ O descriere detaliată a lucrărilor lui pe această temă vezi la: М.В. Домосилецкая, *Изучение румынского языка и культуры...* După cum se și cuvenea în cazul celui mai mare cunoscător al manuscriselor slave din spațiul românesc, Iațimirschi deseori studia românistica prin prisma slavisticii. Despre importanța filologiei române pentru slavistică, el a scris în studiul său *Значение румынской филологии для славистики и румынских изучений*, „Журнал Министерства народного просвещения”, Новая серия, ч. XVIII, no. 9, 1908, с. 121–142.

bean, ce a arătat interes pentru cultura spirituală românească și pentru relațiile româno-slave, să i se adreseze pentru consultații anume lui Iațimirschii.

Stepan Ceban, așa cum se prezenta el în scrisoare, cunosător al lucrărilor lui Iațimirschii, i-a adresat în februarie 1910 prima sa scrisoare „unicului cu autoritate la noi în Rusia” în problemele filologiei române, etnografiei și culturii spirituale. Simțind necesitatea, conform spuselor proprii, „de a avea un conducător științific”, în una din scrisorile următoare, Ștefan Ciobanu l-a mai rugat pe Iațimirschii „să-i dea indicații metodologice sau cu caracter bibliografic”.

Sfaturile profesionale ale experimentatului filolog-românist pentru cercetătorul novice erau importante, fiindcă interesul față de literatura și cultura română în cercurile universitare și cele academice nu era foarte mare, deoarece acestea nu prea primeau literatură din țara vecină. Din scrisoare aflăm, că în Biblioteca Universității din Kiev se găseau cărți chiar și în limba japoneză (ceea ce nu era de mirare, luând în considerare că recent se terminase războiul ruso-japonez), dar nu se găseau cărți în limba română! Ceva mai bine stăteau lucrurile la Biblioteca Academiei Teologice din Kiev, căci această instituție de învățământ a fost înființată de către Petru Movilă, descendent dintr-o familie domnească din Moldova și aici au fost pregătiți mulți viitori teologi pentru Biserica Ortodoxă Română. Printre absolvenții acestei prestigioase instituții de învățământ superior s-au numărat renumiți ierarhi și teologi, inclusiv figuri centrale ale istoriei bisericii române din secolul al XIX-lea, precum episcopii Melchisedec Ștefănescu și Filaret Scriban. Ținem să amintim că printre colegii lui Ciobanu, la Kiev, pe la începutul anilor 1910, se afla și studentul Academiei Teologice, Alexei Mateevici, viitorul talentat poet basarabean.

Din scrisorile lui Ciobanu se poate observa că el nu se considera specialist doar în literatură, ci și folclorist, etnograf, amintind faptul că el a studiat tradițiile de nuntă din Basarabia. În aceste domenii Iațimirschii avea autoritate, ca fiind persoana ce făcuse cercetări de teren în Basarabia și România. Faptul că bogatul folclor românesc și cultura spirituală românească erau aproape necunoscute publicului academic din Rusia l-a stimulat pe Ciobanu să aprofundeze această tematică.

Scrisorile către Iațimirschii ne dovedesc că tânărului basarabean (viitorul ministru al Cultelor și Artelor din România în anul 1940 și vice-președinte al Academiei Române în anii 1944–1948) nu-i erau străine ambițiile de a-și face o carieră academică în Imperiul Rus, al cărui cetățean era la acel moment. O altă mărturie a acestui lucru ar fi primele sale publicații, apărute în revistele științifice din Sankt-Petersburg, despre care amintește în scrisori. Lucrările sale au fost publicate, de asemenea, la Moscova, Kiev și Varșovia⁵².

⁵² Însă soarta sa a fost alta. După terminarea Universității din Kiev, Ștefan Ciobanu a lucrat ca profesor de limbă rusă la un gimnaziu din orașul Jitomir (Ucraina), iar în anul 1917 s-a întors în Basarabia, unde s-a implicat în viața politică, în calitate de participant la mișcarea națională moldovenească (românească). Imperiul Rus a început să se ruineze. Corespondența lui Iațimirschii și Ciobanu în anii Primului Război Mondial se întrerupe, fiecare urmându-și drumul său în viață. Ca și alți intelectuali moldoveni din generația sa, Ciobanu a susținut venirea armatelor române în Basarabia în anul 1918. În Basarabia, Ștefan Ciobanu și-a continuat activitatea pedagogică, iar între 2 aprilie 1918 și 1 februarie 1921 el a îndeplinit funcția de director general al învățământului din Basarabia.

Cunoscându-i opera sa științifică de mai târziu⁵³ putem afirma cu siguranță că Ciobanu a fost influențat de Iațimirschii care, în ciuda greutăților de a nu avea literatură în limba română în bibliotecile din Kiev, nu a abandonat cercetările, tânărul basarabean ascultând sfatul dat de colegul său mai experimentat.

Iar în ce-l privește pe Iațimirschii, legăturile sale fructuoase și variate atât cu intelectualii originari din Basarabia, cât și cu savanții din România ar fi o bună temă de cercetare în viitor.

Printre numeroși corespondenți ai lui Iațimirschii a fost și cunoscutul critic literar Vasilii Cheltuiala⁵⁴, originar din Chișinău, ce locuia la Sankt-Petersburg; de asemenea, Gheorghe Samurean⁵⁵, diplomatul român, ce a studiat la Sankt-Petersburg, autorul unor studii de istoria bisericii. Și nu în ultimul rând, originar din Transilvania era vestitul istoric și om politic, viitorul academician al Academiei Române, Silviu Dragomir⁵⁶ (1888–1962), care a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, unde a îndeplinit funcția de secretar, iar mai târziu, în anii 1930, el a ocupat posturi în guvern, fiind numit ministru care răspundea de problemele naționalităților. Iațimirschii i-a acordat ajutor lui Silviu Dragomir, oferindu-i consultații în timpul delegației sale în Rusia în anul 1910, cu scopul de a studia relațiile bisericești româno-ruse în secolul al XVII-lea (vezi *Anexa*).

În anul 1913 Iațimirschii s-a transferat la Varșovia, unde a primit un post de profesor universitar la Catedra de filologie slavă. În această perioadă, cercul lui de interese s-a lărgit (posibil din cauza provenienței poloneze). Pe la mijlocul anilor 1900, se ocupa intens de istoria literaturii poloneze, atât medievale, cât și moderne, publicând o serie de articole temeinice⁵⁷. De asemenea, el conducea secția de filologie slavă a redacției enciclopediei *Brockhaus & Efron*, publicând mai multe articole în această ediție.

Începutul Primului Război Mondial l-a surprins pe Iațimirschii în Varșovia. Din pricina războiului, Universitatea varșoviană a fost evacuată la Rostov pe Don, unde Iațimirschii și-a petrecut ultimii ani din viață⁵⁸. În drum spre Rostov, a stat o

⁵³ Mai târziu el a fost profesor la catedrele de filologie din instituțiile superioare de la Chișinău, Iași și București. În iunie 1940, când în Basarabia sa natală a intrat Armata Roșie pentru a uni acest ținut cu URSS, el era ministrul Cultelor și Artelor în România, în guvernul lui Gh. Tătărescu, care a fost schimbat după o săptămână. Toți cunosc faptul că, deși în tinerețe Ciobanu dorea să-și facă o carieră universitară în Rusia, în iunie 1940 a fost unul din puținii miniștri, care au optat pentru respingerea ultimatumului sovietic și pentru a se opune rezistență armată.

⁵⁴ РГАЛИ, Ф. 584, Оп. 1, Д. 107 (Arhiva Rusă de Stat pentru Literatură și Artă, Fond 584, Op. 1, dosar 107).

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 214.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 70.

⁵⁷ Vezi: А.И. Яцимирский, *Новейшая польская литература: от восстания 1863 г. до наших дней*, В 2 т., Санктпетербург, 1908. În acea atmosferă de reacțiune, această lucrare, la baza căreia se afla un curs universitar, a provocat atacuri ale presei de dreapta, aceasta găsim în ea propaganda ideilor revoluționare.

⁵⁸ Despre evacuare de asemenea sunt referințe în scrisorile lui Stadnițchii. Pentru detaliile evacuării Universității din Varșovia la Rostov, vezi: ГАРФ, Ф. 550, Оп. 1, Д. 488 (Arhiva de Stat a Federației Ruse, Fond 550, Op. 1, dosar 488).

perioadă de timp mai îndelungată la Moscova și, într-o scrisoare către Stadnițhii din 1917 (ultima din cele trimise, ce ni s-au păstrat), el descria evenimentele din vara lui 1917⁵⁹.

La Rostov Iațimirschii a devenit în anul 1918 fondatorul și conducătorul noului institut creat în sânul Universității, Institutul Arheologic al Donului⁶⁰. Acest institut a funcționat și în timpul administrării Rostovului de către generalul monarhist Denichin. Denumirea lui nu reflecta exact conținutul activității institutului, căci în fond acesta era o instituție de învățământ ce trebuia să pregătească colaboratori, instruiți pentru muzee, arhive, biblioteci, cămine culturale și alte lăcașuri de cultură. În raportul său de la Congresul colaboratorilor muzeelor din anul 1921, Iațimirschii a afirmat că:

„Odată cu absolvirea acestui institut poți să lucrezi într-un muzeu, o arhivă sau bibliotecă”⁶¹.

Într-o scrisoare adresată la 24 august 1920 prietenului său, academicianului V. Pereț, Iațimirschii nu nega faptul că se arăta deschis să conlucreze cu conducerea sovietică, crezând în „misiunea ei salvatoare”. În continuare, scria despre încrederea sa în forțele poporului rus, capabil să înfrunte orice greutate. Conform spuselor lui, aceste idei nu erau împărtășite de ceilalți profesori din universitate, căci „dintre profesorii noștri, numai eu sunt optimist și de aceea sunt absolut singur”⁶². Iațimirschii credea că odată cu sosirea la Rostov a ministrului (*comisarului poporului*) pe problemele învățământului, A.V. Lunaciarschii, vor urma schimbări. Lunaciarschii a vizitat Rostovul în 1920 și a susținut *reformarea* (transformarea) Institutului Arheologic într-o instituție mai complexă, anume Institutul de Cultură. În schimb, vizita lui Lunaciarschii l-a dezamăgit pe Iațimirschii, deoarece reforma propusă nu s-a realizat⁶³.

Războiul civil i-a lăsat impresii foarte dure:

„Cu sănătatea nu stau foarte bine, nu doar din cauza alimentației proaste și a necesității de a-mi întreține familia, ci și datorită stressului din timpul bombardamentului orașului. Bombe au căzut chiar lângă casa mea, mi-au spart geamurile, fiindcă locuim aproape de râul Don. Eu nu pot suporta împușcăturile și, dacă se mai întâmplă așa ceva, voi muri de inimă. Dar, în general, eu mă simt vioi”⁶⁴.

Scria de asemenea despre dificultățile din Rostov:

„Am grijă de treburile casnice și aleg lucrurile pentru vânzare, altfel este imposibil să supraviețuiești, chiar cu un salariu triplu. Despre prețuri nici nu vreau să scriu”⁶⁵.

⁵⁹ *Ibidem*, filele 120–121verso.

⁶⁰ Despre activitatea lui A. Iațimirschii la Rostov în timpul sovietelor vezi: A. Матковский, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*; Н.А. Степаненко, *Яцимирский А.И.*, „Донской архив”, Вып. 4, Ростов н/Дон, 2008.

⁶¹ *Ibidem*, p. 15.

⁶² Citat după: М.А. Робинсон, *Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов)*, p. 54.

⁶³ *Ibidem*, p. 263.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 88. Scrisoarea e datată în august 1920.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 87-88.

Sunt interesante veștile care îi soseau la Rostov din Basarabia. Situația acolo i se părea lui Iațimirschi cu mult mai bună:

„Am primit scrisoare de la sora mea din gubernia Basarabia, o cu totul altă lume, unde trăiesc din belșug, nu duc lipsă de nimic. Mi s-a părut oarecum straniu”⁶⁶.

În aceeași scrisoare, din august 1920, el scria:

„Aș fi schimbat Rostovul cu plăcere, dar numai cu Petrogradul, în cel mai rău caz cu Moscova, unde aș putea lucra în specialitate, aș putea promova scrierile apocrife și legendele, care au crescut până la zeci de volume”⁶⁷.

Cu tristețe a aflat despre decesul vechiului său prieten, un remarcabil cercetător de manuscrise, academicianul A.A. Șahmatov:

„La Petrograd se află cei mai simpatici [prietenii] și dintre aceștia cel mai mult vroiam să mă întâlnesc cu el. Acum locul lui este gol. A fost un om extraordinar”⁶⁸.

Cu amărăciune, Iațimirschi a primit vestea emigrării unor colegi în Serbia (unii plecau prin Rostov)⁶⁹. Printre altele s-au păstrat scrisorile lui Iațimirschi către șefii săi, în care cerea permisiunea de a pleca peste hotare în scop științific, el având în vedere „pământurile slave”. Despre pământurile românești nu pomenea nimic⁷⁰. Este adevărat, că Iațimirschi, fiind un remarcabil specialist al manuscriselor slave din spațiul mioritic, deseori privea românistica prin prisma slavisticii. Iațimirschi cerceta românistica, care era pentru el nedespărțită de slavistică, iar în cercetările sale științifice considera relațiile culturale româno-slave ca fiind cele mai importante⁷¹.

La începutul anului 1922, Institutul Arheologic al Donului este închis, cu mare regret pentru Iațimirschi, care era rectorul acestui institut⁷². El și-a continuat activitatea pedagogică la Universitatea de Stat Don din Rostov pe Don și la Institutul Pedagogic Don din Novocercasc, unde era și decan al Facultății de Istorie și Filologie. El a înființat și coordonat secția de slavistică din cadrul Universității de Stat Don, redactând studii din domeniul istoriei și etnografiei ținutului. În plus, Iațimirschi s-a ocupat de reorganizarea Societății de Arheologie și Istorie a Artelor din Rostov, a participat activ la crearea Muzeului de Antichități și Artă și a condus acest muzeu⁷³.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 88.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 40. Prima lucrare din seria „Apocrife și legende” a apărut încă din anul 1915 la Petrograd. Lucrând la Rostov, Iațimirschi a continuat să publice la începutul anilor 1920 la Petrograd o serie nouă de lucrări, destul de mari: А.И. Яцимирский, *Библиографический обзор апокрифов в южнославянской и русской письменности*, Вып. 1, „Апокрифы ветхозаветные”, Петроград, 1921; А.И. Яцимирский, *Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек*, том I, Петроград, 1921.

⁶⁸ Citat după: М.А. Робинсон, *Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов)*, с. 101.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 191.

⁷⁰ Vezi: Н.А. Степаненко, *Яцимирский А.И.*, „Донской архив”, Вып. 4, Ростов н/Д., 2008.

⁷¹ Este de referință în acest context articolul său publicat în „Журнал народного просвещения” (Revista de învățământ) din 1908, despre însemnătatea filologiei române pentru slavistică.

⁷² Vezi: Н.А. Степаненко, *Яцимирский А.И.*

⁷³ Vezi autobiografia lui А.И. Iațimirschi din august 1922: РГАЛИ, Ф. 449, Оп. 1, Д. 422 (Arhiva Rusă de Stat pentru Literatură și Artă, Fond 449, Opis 1, dosar 422). Vezi de asemenea: А. Матковски, *Документальные данные о жизни и деятельности А.И. Яцимирского*.

În luna octombrie a anului 1924, fiind grav bolnav, a fost invitat să participe la comisia de organizare a unei expoziții de istorie de mari proporții la Rostov. Într-o scrisoare, Iațimirschii era invitat să acorde ajutor la organizarea expoziției, ca „prin autoritatea și implicarea sa să pună bun început noului proces de iluminare”⁷⁴.

Profesorul Iațimirschii s-a stins din viață, după o boală grea, la 12 februarie 1925, în clinica Universității Don din Rostov. În cei 30 de ani de activitate științifică el a publicat peste 200 de articole, însă multe cercetări au rămas neterminate, iar arhivele profesorului, ce reflectau printre altele relațiile sale cu colegii români, documente care necesită o cercetare mai profundă, au rămas nepublicate.

În necrologul publicat în ziarul Universității Don, se scria că la Rostov pe Don, profesorul A.I. Iațimirschii „a desfășurat o activitate obștească diversă, atât în domeniul educației școlare, cât și în domeniul studierii ținutului [...]. Această muncă energică și diversificată nu l-a distras de la lucrul științific. Cu regret, lucrările sale științifice au rămas neterminate; boala grea, provocată de lipsurile materiale, l-a epuizat până la capăt, lăsându-l fără puteri”. Chiar dacă în scrisorile sale către prietenii săi din Rostov, Iațimirschii regreta că are puțini elevi talentați, colegii săi din universitate considerau, conform necrologului, că „el și-a transmis cunoștințele asupra studenților săi și a lăsat în rândul pedagogilor mulți elevi de-ai săi, care se străduiau să-și însușească calitățile lui, și anume munca multă și energia nesecată”⁷⁵.

Anexă

Scrisoarea lui Silviu Dragomir către Alexandru Iațimirschii

Moscova, 19 decembrie, 1910.

Domnule Profesor!

Îmi cer scuze pentru deranj, însă circumstanțele mă fac să mă adresez Dumneavoastră, cerându-vă ajutorul. Cunoscându-vă ca pe o persoană ce se ocupă cu cercetarea, eu sunt pentru Dumneavoastră o persoană privată (necunoscută), dar care se ocupă cu cercetarea. În legătură cu circumstanțele expuse mai jos, eu mă adresez către Dumneavoastră cu următoarea cerere.

Sunt doctor în istoria bisericii și am sosit în Rusia pentru a depista materiale istorice despre istoria bisericii române din Ungaria în secolele XVII–XVIII; acest material trebuie să fie concentrat în documentele istorice, ce se află doar în Arhivele Imperiale ale Ministerului Afacerilor Externe din Moscova. Însă chiar de la primele mele tentative de a lucra aici, am fost dezamăgit, spre marele meu regret, deoarece administrația Arhivei de la Moscova mi-a declarat că nu-mi poate permite să lucrez acolo, deoarece nu am permisiune de la Ministerul Afacerilor Externe. Eu am scrisoare de recomandare de la consulul Austriei, pe care o atașez la scrisoare.

⁷⁴ Citat după: Н.А. Степаненко, *Яцимирский А.И.*, с. 17.

⁷⁵ *Известия Донского государственного университета*, том 6, Ростов н/Д, 1925, с. 5.

Însă nici această recomandare nu mi-a fost acceptată și astfel mie mi s-a interzis accesul în Arhivă. Eu cred, Domnule Profesor, că Dumneavoastră îmi înțelegeți starea de spirit. Am venit cu speranță, dar am primit refuz. Acum, Domnule Profesor, Dumneavoastră cunoașteți motivele principale ale rugăminții mele și, prevăzând solidaritatea Dumneavoastră, eu Vă rog să interveniți la Ministerul de Externe, să-mi dea permisiune pentru a lucra la aceste Arhive, motiv pentru care Vă voi fi foarte recunoscător.

Încă o dată Vă rog după posibilități să mă ajutați, nu doar pentru mine, ci în numele științei. Sper, Domnule Profesor, că îmi veți răspunde și îmi veți întoarce scrisoarea mea de recomandare.

Aștept răspunsul Dumneavoastră.

Doctor Silviu Dragomir

Adresa mea: Moscova, Sretenca, str. Lucov 4, ap. 27.⁷⁶

Original: Российский государственный архив литературы и искусства (Arhivă Rusă de Stat pentru Literatură și Artă), Fond 584, Opis 1, dosar 70, fila 1-1 verso.

⁷⁶ În Arhiva Rusă de Stat de Literatură și Artă s-a păstrat și altă scrisoare a lui Silviu Dragomir către Alexandru Iațimirschii scrisă în limba rusă. Este datată cu 19 septembrie 1911 și este trimisă din Sibiu (F. 584. Inv.1. D.70. F.2-3). Dragomir îi mulțumea colegului rus pentru intervenția sa pe lângă Administrația Arhivelor Ministerului de Afaceri Externe, datorită căruia, el a reușit să studieze mai multe documente din istoria relațiilor bisericii române cu Rusia în secolul al XVII-lea. În plus, el a primit consultări de la Iațimirschii referitoare la descifrarea unui fragment al *Psaltirei Scheiane*, scrisă în criptografie.